

- методик проведення уроків і контролю знань, які забезпечують зменшення негативного впливу "шкільного стресу" на здоров'я і успішність учнів.

При розробці ОКХ враховувалося соціальне замовлення щодо змісту профілактичної роботи, який визначається актуальними проблемами здоров'я молоді:

- втрата соціально значущих ціннісних орієнтирів;
- поширення тенденції до протиправної та асоціальної поведінки;
- девіантна поведінка, пов'язана з вживанням наркотичних і токсичних речовин (алкоголю, наркотиків, тютюну, психотропних речовин тощо);
- відсутність мотивації дотримання здорового способу життя і збільшення внаслідок цього (гіподинамії, нераціонального харчування, емоційного перенапруження тощо) кількості хронічних захворювань;
- ранні й небезпечні статеві стосунки та їх наслідки (венеричні хвороби, ВІЛ/СНІД, аборти, хронічні захворювання репродуктивної системи, покинуті діти);
- зростання дитячої інвалідності у зв'язку з відсутністю необхідних знань щодо планування сім'ї;
- поширення депресивних станів і суїцидів тощо.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ДІАЛОГУ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ

Ткаченко О.Л. (Суми)

До недавнього часу школа була зорієнтована на засвоєння певного рівня знань, на оволодіння сукупністю вмінь і навичок. Однак сьогодення вимагає формування творчої особистості, пробудження громадської самосвідомості засобами шкільного навчання, щоб випускник сучасної школи був самостійним у інформаційному просторі, здатним досягати високих рівнів саморозвитку. Вирішення цієї проблеми передусім сприяє пошук форм і засобів залучення вчителів, студентів педагогічних вузів, учнів до активного навчального діалогу.

Основними завданнями підготовки вчителів, студентів педагогічних вузів, учнів до організації навчального діалогу вважаємо такі:

- налагодження діалогічної взаємодії між суб'єктами навчального процесу;
- переосмислення діалогічності змісту навчальних предметів;
- обґрунтування важливості особистісного засвоєння змісту конкретного навчального предмета учнем і застосування у подальшому навчальному діалозі;
- організація навчального матеріалу таким чином, щоб якнайкраще використовувати власний життєвий досвід учнів;
- розробка і застосування різноманітних операцій, що стосуються розвитку пам'яті кожного учня, уваги, комунікативних і інших особистісних якостей.

У процесі проведення змістово-діяльнісного та інтеграційно-творчого етапів експериментальної роботи нами перевірялися необхідність переосмислення та збагачення теорією і методикою організації навчального діалогу змісту навчальних природничо-географічних предметів, а також вагомість застосування методів та форм інтерактивного навчання у підвищенні ефективності навчального діалогу.

Результати проведеного експериментального дослідження засвідчили інтегральну готовність учителів, студентів й учнів до інтенсифікації навчального діалогу і створення загальної інтенсивно-пошукової діяльності, яка характеризується підпорядкованістю змісту роботи вчителів і студентів педагогічного вузу завданням підвищення ефективності навчального діалогу, формуванням суб'єкт-суб'єктних стосунків у процесі навчання і виховання, прагненням застосовувати переважно діалогічні методи і форми у класній і

позакласній роботі, розумінням власних й іншого особистісних можливостей, переваг та недоліків.

Впроваджена нами експериментальна програма показала, що цілеспрямований розвиток показників діалогічності студентів природничо-географічних спеціальностей педагогічних вузів можливий на основі забезпечення необхідних і достатніх дидактичних умов: створення загальної позитивної мотивації до організації діалогічного навчання; переосмислення та збагачення діалогічності змісту навчальних предметів; розробка і впровадження спеціального курсу теоретико-методичної підготовки студентів до організації навчального діалогу; забезпечення діалогічної взаємодії суб'єктів навчального процесу через застосування інтерактивних форм та методів навчання.

З метою створення умов особисто-ціннісного сприйняття навчального діалогу як сутнісної характеристики людини, а також для набуття студентами вмінь та навичок його ведення, відповідно для розвитку їхнього мовлення, мислення, пам'яті, формування практичних навичок ініціативної, творчої діяльності та здібностей приймати рішення були розроблені і проведені спецкурс «Навчальний діалог», тренінги та тренінгові вправи, евристичні бесіди, диспути, рольові ігри тощо.

Задля перевірки припущення, що саме через проведення соціально-психологічних тренінгів та тренінгових вправ відбувається набуття студентами професійних знань з психології спілкування, відповідних умінь і навичок корекції і розвитку установок, необхідних для успішного спілкування в навчальному процесі, а також розвиток здатності адекватно і повно сприймати і оцінювати себе, інших людей та стосунки, які складаються між людьми, нами був підготовлений і проведений «Тренінг навчального комунікативного діалогу» [3].

В опрацюванні курсу «Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах» з метою подальшої більш досконалої і поглибленої організації вивчення географії майбутніми фахівцями ми впровадили "географічні" тренінги та тренінгові вправи до тем зі шкільних географічних курсів – "Економічна і соціальна географія України", "Економічна і соціальна географія світу". Тренінгові вправи розроблялися за трьома основними блоками – розвиток вмінь слухати і реагувати, розвиток вмінь говорити, розвиток вмінь мислити. Щоб підготувати методичне забезпечення, визначені завдання кожної вправи, її призначення, обрана певна форма виконання, дібраний відповідний матеріал, розроблені питання для обговорення, обґрунтоване інформування про сенс проведення вправи. Результат виконання кожної вправи аналізувався з точки зору функцій навчального діалогу та виявлення його основних ознак. Вправи систематизовані по розділах названих географічних курсів.

Особливо важливо майбутнім вчителям географії відпрацювати набуті теоретичні знання з техніки ведення навчального діалогу як на практичних заняттях з методики навчання географії, так і під час педагогічної практики в школі.

Так, при опрацюванні студентами теми "Проблемне навчання географії" на практичному занятті бажано зупинитися на таких важливих елементах технології дидактичного діалогу: 1) перевірка підготовки учнів до діалогічного спілкування – наявності базових (пропедевтичних) знань; 2) пошук питань і проблем, які хвилюють учнів; 3) розширення питань і проблем цієї теми до рівня загальнолюдських проблем, можливо, тих, які взагалі людство ще не вирішило; 4) вибір для обговорення найважливішої проблеми чи декількох проблем; 5) прогнозування можливостей "зіткнення" власного досвіду учнів і вже існуючого суспільного досвіду; 6) форми і методи обговорення (евристична бесіда, рольова гра, дискусія); 7) передбачення ймовірного ходу пошуку відповідей; 8) підбиття підсумків.

Під час аналізу програм з географії доцільно запропонувати студентам переглянути навчальний зміст інших природничих, математичних чи суспільних предметів 6-11 класів з метою виявлення базових знань і можливостей їх застосування для ведення навчального діалогу при опрацюванні суміжних

тем.

Опрацювання теми "Урок як основна організаційна форма навчання географії" необхідно здійснювати використовуючи знання студентів з курсу педагогічної творчості (майстерності), показати відмінності моделей "уроку-діалогу" від моделі "уроку-монологу" [2, 277-278] на конкретному прикладі уроку географії. В межах цієї теми потрібно також ознайомитися з уроками, описаними С.Ю. Кургановим [1]. Потім обговорити деякі, наприклад "Чи видно пар?, чи полігон дитячих теорій". З'ясувати разом із студентами – в чому полягає необхідність проведення уроків-діалогів, якою мірою використовується власний життєвий досвід дитини, чи можуть проблеми, які вирішують діти разом з вчителем залишитися не вирішеними?

Наведені приклади організації навчального діалогу є складовими цілісної експериментальної програми. Над вдосконаленням напрямків організації навчального діалогу працюють також студенти проблемної групи з методики навчання географії, яка функціонує у рамках НДРС факультету Сумського педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Література

1. Курганов С.Ю. Ребенок и взрослый в учебном диалоге: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1989. – 127 с.
2. Педагогічна майстерність: Підручник/ І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос, О.Г.Самещенко, В.А.Семиченко, Н.М.Тарасович; За ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.
3. Тренінг навчального комунікативного діалогу: Методичні вказівки до проведення для вчителів загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій і студентів педагогічних університетів / Укладач О.Л.Ткаченко. – Суми: СумДПУ, 2003. – 40 с.

УЧНІВСЬКІ РОБОЧІ ЗОШИТИ ЯК ЗАСІБ СТИМУЛЯЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Фруктова Я.С., Князева О.В.

На сьогодні у нормативних документах, зокрема Законах України "Про освіту" та "Про загальну середню освіту", Державному стандарті середньої загальної освіти, Національній програмі "Освіта: Україна ХХІ століття" наголошується на необхідності розвитку творчих здібностей учнів, розвиток творчості учнів визначено головною метою нової парадигми освіти [1]. Після впровадження у шкільну практику 12-бальної системи оцінювання навчальних досягнень учнів проблема проектування різномірного репродуктивно-продуктивного (творчого) освітнього середовища постала особливо гостро. Таким чином, реалії сьогодення вимагають доповнення професіограми вчителя біології вміннями організовувати, стимулювати, коригувати, об'єктивно оцінювати творчу діяльність учнів на всіх етапах навчально-виховного процесу, при цьому основою формування творчої особистості учня є педагогічна творчість вчителя.

Сисоева С.О. у своїй монографії «Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня» визначає педагогічну творчість «як емоційно забарвлену особистісно орієнтовану розвиваючу взаємодію вчителя і учня, яка обумовлена їх психолого-педагогічними зв'язками і спрямована на розвиток особистості кожного» [2, С.196]. Виходячи з викладеного вище, ми надаємо особливого значення розвитку творчих особистісних здібностей майбутніх вчителів біології, та формуванню на їх базі навичок педагогічної творчості. Наші зусилля важливі ще й тому, що проблема розвитку творчості майбутніх педагогів як основи їх професійної і наукової діяльності не знайшла поки що наукового обґрунтування і практичної реалізації у вищих закладах освіти. Виняток становить курс для студентів педагогічних вузів, розроблений С.О.Сисоевою [3]. Однак, даний курс, по-перше, не розрахований на викори-